

Lilia Citko

University of Białystok (Poland)

e-mail: l.citko@uwb.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-8340-4814>

Ewolucja form fleksyjnych przymiotników starobiałoruskich (na podstawie latopisów Wielkiego Księstwa Litewskiego)

*Evolutions of Inflectional Forms of Old Belarusian Adjectives
(Based on the Grand Duchy of Lithuania Chronicles)*

*Эвалюцыя склонавых форм старабеларускіх прыметнікаў
(на матэрыяле летапісаў Вялікага Княства Літоўскага)*

Abstract

The article is devoted to the inflectional forms old Belarusian adjectives. As a source of research material, two monuments of the 16th–18th centuries were used, representing the first (the Chronicle of Suprasl) and the last (the Chronicle of Bychowiec) editions of the Chronicles of the Grand Duchy of Lithuania. Chronicle literature reflects the condition of the living language of that period better than religious works subordinated to the canons of Church Slavonic tradition. The aim of the research is the analysis of the development of inflectional forms of adjectives with particular attention to similarities and differences in reference to the Ruthenian condition. Forms of adjectives have been selected and compared to paradigms of the earlier period. It has been established that inflectional system of adjectives took into consideration both the advanced process of phasing-out of non-complex inflexion (nominal) and the promotion of complex inflection (pronominal). Within its framework, old features referring to the Church Slavonic language have been documented, although at the same time, features of the nature of Belarusian innovations have been very clearly marked. Inflectional system of adjectives (especially The Chronicle of Bychowiec) preserved some regional features which indicate references to the south-western Belarusian dialects. These phenomena may help to establish the location of the monument or the place of origin of its author.

Keywords: the Grand Duchy of Lithuania, chronicles, the Old Belarusian language, adjective

Abstrakt

Artykuł jest poświęcony charakterystyce form fleksyjnych przymiotników starobiałoruskich. Jako źródło materiału badawczego posłużyły dwa zabytki XVI–XVIII wieku, reprezentujące pierwszą (*Kronika supraska*) i ostatnią (*Kronika Bychowca*) redakcję latopisów Wielkiego Księstwa Litewskiego. Literatura kronikarska w większym stopniu odzwierciedla stan żywego języka tego okresu niż utwory religijne podporządkowane kanonom tradycji cerkiewnosłowiańskiej. Celem badań była analiza rozwoju form fleksyjnych przymiotników ze zwróceniem szczególnej uwagi na podobieństwa i różnice w stosunku do stanu ogólnoruskiego. Na podstawie analizy wyekscerpowanych z tekstów form przymiotnikowych i porównania ich z paradygmatami okresu wcześniejszego stwierdzono, iż system fleksyjny przymiotnika cechował z jednej strony zaawansowany proces wycofywania form odmiany niezłożonej (rzeczownikowej), z drugiej zaś upowszechnianie się form odmiany złożonej (zaimkowej). W jej obrębie śladowo udokumentowane zostały stare cechy, nawiązujące do języka cerkiewnosłowiańskiego, chociaż równocześnie bardzo wyraźnie zaznaczyły się cechy o charakterze innowacji białoruskich. System fleksyjny przymiotnika, w szczególności *Kroniki Bychowca*, utrwalił również pewne rysy regionalne, które wykazują nawiązania do zespołu gwar południowo-zachodnio-białoruskich. Zjawiska te mogą być wskazówką pomocną przy ustalaniu lokalizacji zabytku lub miejsca pochodzenia jego autora.

Słowa kluczowe: Wielkie Księstwo Litewskie, latopisy, język starobiałoruski, przymiotnik

Анотацыя

Артыкул прысвечаны характарыстыцы склонавых форм старабеларускіх прыметнікаў. У якасці крыніцы матэрыялу для даследавання выкарыстаны два помнікі XVI–XVIII стст., якія прадстаўляюць першую (*Супрасьскі летапіс*) і апошнюю (*Хроніка Быхаўца*) рэдакцыі летапісаў ВКЛ. Летапісная літаратура ў большай ступені адлюстроўвае стан жывой мовы гэтага перыяду, чым рэлігійныя творы, падпарадкаваныя канонам царкоўнаславянскай традыцыі. Мэта даследавання – прааналізаваць развіццё склонавых форм прыметнікаў, звяртаючы асаблівую ўвагу на падабенства і адрозненне з агульнарускім станам. На аснове аналізу прыметнікавых формаў, выдзеленых з тэкстаў, і параўнання іх з парадыгмамі больш ранняга перыяду ўстаноўлена, што для сістэмы прыметніка характэрны, з аднаго боку, інтэнсіўны працэс страты простых (назоўнікавых) форм, а з другога – распаўсюджванне складаных (займеннікавых) форм. У межах складанага скланення ў невялікай ступені фіксуецца яшчэ старыя з’явы, якія адносяцца да царкоўнаславянскай мовы, але адначасова значна больш выразна прасочваюцца рысы беларускіх флексійных інавацый. Флексійная сістэма прыметніка, асабліва *Хронікі Быхаўца*, замацавала таксама некаторыя рэгіянальныя асаблівасці, якія паказваюць адносіны да паўднёва-заходніх беларускіх гаворак. Гэтыя моўныя рысы могуць аказацца важнымі для вызначэння месца стварэння помніка або месца паходжання яго аўтара.

Ключавыя словы: Вялікае Княства Літоўскае, летапісанне, старабеларуская мова, прыметнік

Wprowadzenie

Zapoczątkowana w dobie prasłowiańskiej i trwająca przez całą epokę staroruską przebudowa systemu fleksyjnego przymiotnika ostateczny kształt uzyskała na gruncie poszczególnych języków wschodniosłowiańskich. Jak wynika z ustaleń historyków języka, większość zabytków zachodnioruskich XVI–XVII wieku poświadcza zarówno liczne wahania w zakresie końcówek fleksyjnych, jak też silne tendencje wyrównawcze prowadzące w efekcie do uformowania się typów deklinacyjnych opartych na kategorii rodzaju (Karskij, 1956; Żurański, 1967; Ânkoński, 1983; Bulyka, Żurański, Kramko, Svâżynski, 1988; Maroz, 2015; Jasińska-Socha, 1979). Oprócz zjawisk wspólnych większości języków wschodniosłowiańskich istotną rolę w procesie ewolucji białoruskiego systemu fleksyjnego odegrały zjawiska o charakterze dialektalnym, czego dowodzi analiza materiału językowego wyekscerpowanego z dwóch zabytków reprezentujących literaturę kronikarską Wielkiego Księstwa Litewskiego. Należąca do pierwszej, XV-wiecznej redakcji latopisów litewsko-białoruskich, *Kronika supraska* powstała z inspiracji rodu książąt Odincewiczów, których genealogię kopista dokumentu zamieścił na początku dokumentu¹. Późniejsza *Kronika Bychowca* będąca trzecim, najobszerniejszym kodeksem, kumulującym cechy językowe dwóch wcześniejszych redakcji, pochodzi z przełomu XVI–XVII w., a zachowała się w transliteracji łacińskograficznej wykorzystującej normy ortograficzne języka polskiego z XVII/XVIII w.² Przestrzeń czasowa dzieląca obie redakcje to niemal stulecie, w praktyce jednak powstanie dokumentów może różnić maksymalnie kilkadziesiąt lat, bowiem odpis supraski pochodzi z 1519 r.³

Analiza form fleksyjnych przymiotnika

Celem poniższych rozważań jest analiza rozwoju form fleksyjnych przymiotników poświadczonych w tekście obu latopisów ze zwróceniem szczególnej uwagi na podobieństwa i różnice w stosunku do stanu ogólnoruskiego, co pozwoli z jednej

¹ Zabytek został odnaleziony przez profesorów wileńskich M. Bobrowskiego i I. Daniłowicza w 1822 r. w bibliotece monasteru w Supraślu (stąd nazwa zabytku). W artykule wykorzystuje się wydanie: *Супрасльская летопись, W: Полное собрание русских летописей*, t. 35, Москва 1980, s. 36–67.

² *Kronika Bychowca* została wydana drukiem przez historyka T. Narbutta w serii *Pomniki do dziejów litewskich: Kronika litewska*, Wilno 1846. Wydanie to jest podstawą ekscerpcji materiału źródłowego.

³ Klasyfikacji latopisów WKL, ich charakterystyki i usystematyzowania na podstawie zachowanych, często niepełnych kodeksów, dokonał historyk literatury białoruskiej W. Czamiarycki (Čamarycki, 1969; Čamarycki, 2015).

Oba zabytki były przedmiotem opisu językowo-filologicznego w monografiach: Citko, 2006; Grabowska, 2020.

strony na wyodrębnienie cech o charakterze archaicznym, kontynuujących nieraz postaci cerkiewnosłowiańskie, z drugiej zaś na ukazanie przekształceń noszących znamiona innowacji zachodnioruskich. Literatura kronikarska w większym stopniu odzwierciedla stan żywego języka tego okresu niż utwory religijne podporządkowane kanonom tradycji cerkiewnosłowiańskiej. Materiał egzemplifikujący poszczególne formy cytowany jest w wyborze, z zachowaniem zasad zapisu źródłowego – cyrylicznego w przypadku *Kroniki supraskiej* oraz łacińskiego w przypadku *Kroniki Bychowca*.

W obu latopisach kontynuowane były dwa typy odmiany przymiotników: rzeczownikowy (niezłożony) i zaimkowy (złożony). Deklinacja rzeczownikowa, nie różnicująca fleksyjnie przymiotnika od rzeczownika, zatem niewyrazista formalnie, już na gruncie staroruskim była typem regresywnym, wypieranym przez odmianę złożoną o odrębnym inwentarzu końcówek, ukształtowanych pod wpływem paradygmatu zaimkowego (Borkovskij, Kuznecov, 2006, s. 231). W badanych źródłach deklinacja złożona jest typem panującym, a utrwalony w tekście system końcówek dokumentuje pewne specyficzne cechy fleksyjne, noszące charakter innowacji białoruskich.

Odmiana niezłożona

Przymiotniki deklinacji niezłożonej wykazywały jeszcze w latopisach pewną żywotność. Według paradygmatów rzeczownikowych odmieniały się przymiotniki wszystkich grup znaczeniowych. Szczególną frekwencją formy te odznaczały się w mianowniku liczby pojedynczej i mnogiej, co zdeterminowane było syntaktycznym zakresem ich użycia, ograniczanym stopniowo do funkcji orzecznika, por. *плод золь бываець* 15, *быць мор силень* 52v; *был ласкав на подданых swoich* 5, *миатеж бист велік* 9, *она была доброволна* 28, *у крещенііе іeho лстыво бист* 8, *jest bratija moja (...) ino іeszcze маўі sut* 13.

Przypadki występowania przymiotników niezłożonych w funkcji przydawek również znalazły poświadczenia w zabytkach, np. *Ігор, мужь мудрѣ и храбрѣ* 7, *от остра меча надоша* 49v, *во студ велікѣ* 63; *widiaczy іeho muža czestna y razumna* 12; *y wpade w strach welіk* 21; *sotwory brak czesten* 32; *welіku czest іemu sotwory* 45.

Zarówno w przydawce, jak i orzeczniku formy odmiany niezłożonej miały zróżnicowaną budowę słotwórczą. Typem dominującym były przymiotniki dzierżawcze z sufiksem *-ow/-ew*, pochodne zarówno od nazw własnych, np. *Александрово, Олгов, Дмитрова; Jagoyłow, Mindogow, Narymontowo, Witoldowo, Kiestutiewu, Haniulewu*, jak i apelatywów, np. *царево; korolewo, orłowi, paralitykowa*. Mniej poświadczeń uzyskały formacje z przyrostkami *-in/-yn*, np. *Николинѣ; Maryine, zubryny* oraz *-j-*, np. *митрополича; diawoliu, psiu*.

Liczba pojedyncza

Rodzaj męski i nijaki

W liczbie pojedynczej przymiotniki rodzaju męskiego i nijakiego utrzymywały regularne końcówki rzeczownikowego paradygmatu *-o/-jo*-tematowego: *-a* w dopełniaczu, np. *от мужеска полу и до женска* 51v, *от остра меча падоша* 49v; z herbu *Kitowrasowa* 1, *от woyska Witoltowa* 33; *-u* w celowniku, por. *князю млада Василю* 26v, *языку челоуеческу* 8v; *po diawoliu nauczenu* 10. Biernik wykazywał synkretyzm z mianownikiem w przypadku przymiotników określających rzeczowniki nieżywotne, np. *во студ велик* 63, *емьлеть мирь гдубок* 47; *y wpade w strach welik* 21, *y sotwory brak czesten* 32 oraz z dopełniaczem w przypadku określeń rzeczowników żywotnych, np. *поставу (...) Перуна дръвена* 15; *widiaczy ieho muža czestna y razumna* 12.

Przekształcenia fonetyczne związane z oboczną realizacją *ě* (> *e* lub *i*) stanowiły źródło wariantywności końcówek miejscownika: *-e*, np. *no Welice dni* 59v; *u woysku Irykowe* 60, *w Maryine horode* 32, *po welice dni* 15 lub *-i*, por. *u Maryini horode* 27, *w orłowi hnezde* 17, *w Witoltowi woysku* 40. Forma *welice* zaświadcza stary typ alternacji morfonologicznej w temacie zakończonym na spółgłoskę tylnojęzykową [k] > [c], która stanowi relikw II palatalizacji prasłowiańskiej.

Odosobniona końcówka rodzaju nijakiego *-a* w bierniku: *on proszol woysko Narymontowa* 12 jest przypuszczalnie jednym z nielicznie udokumentowanych przez łacpis przykładów procesu akania. Mianownik i biernik *bożyie* (np. *w ktorom iest bożyie derewo* 28, *Bożyie Telo podnosił kapłan* 49, *y stalosia iest newymownoie miłoserdye Bożyie* 77) zawiera nieskontrahowaną końcówkę *-yje* (<**-bj-*).

Rodzaj żeński

Regularnością form odznaczał się żeński paradygmat odmiany niezłożonej przymiotników, przyjmujący końcówki rzeczownikowej deklinacji *-a/-ja*-tematowej, por. mianownik: *бысть сьча зла* 20, *явльиуся (...) звезда велика* 58v; *ona byla dobrowolna* 28, *y byl meży nimi boy*, *y secza nemala* 13, *korola zabila nemoc paralitykowa* 75; dopełniacz: *ne ostawi Olgirdowy prozby* 40; z naprawy *Dowgierdowy* 52; biernik: *u честь велику (...) подаваше* 79, *постави церков камену* 3v; *payde horu krasnu* 11, 16, *a psiu krow chłopskuiu podnesty* 49, *y zemlu ich pustu wczynił* 3, *y kniaź Szwidrygayło weliku czest iemu sotwory* 45, *bratiju naszu mnohu pohubi* 7, *matku Władysławowu y Kazimirowu* 39; miejscownik: *отбежа в male družynie* 10v, *ne wo mnoze sile* 49v; *w male družynie* 6, 15, *po smerty Michayłowe* 74.

Liczba mnoga

W liczbie mnogiej formy niezłożone przymiotników utrzymały się jedynie w dwóch przypadkach: mianowniku i bierniku, potwierdzając tym samym ujawniającą się również w innych zabytkach tego okresu tendencję do ograniczania ich użycia na rzecz deklinacji złożonej (Bulyka, Żuraŭski, Kramko, Svâżynski, 1988, s. 120). Zachowane formy mianownika kształtowała zuniwersalizowana, genetycznie żeńska końcówka *-i/-y*, por. *бeзъбoжъны тaтaрoвe* 21v, *вeлицы пoслы* 73; *a innyj рaнныj жыўы oстaлi* 53, *y жoлнiery Iрыкoвы ўслышaлi тo* 59, *y кaк кoрoлeвы луды пeрeднe втiахнулi в зeмлy Woлoскoхo* 62.

Tendencje wyrównawcze ujawniły się również w bierniku, gdzie formy z analogiczną końcówką *-i/-y* stały się dominującymi niezależnie od rodzaju rzeczownika, por. *пpиклoнi пoд свoю рукy мнoгi зeмлi* 12v, *нaпoлнi кaрaблi мнoгi* 28, *всi Пoдoлскi гoрoды ўмурoвaлi* 105v; *y рoбрaлi грaды мнoгi* 7, *y кнiазьл Gилiгiн мнoгi лeтa* 11, *нaшлi (...) дубрoвы рoскoшны* 2. Paralelnie można też odnotować regularne dla rodzaju nijakiego formy na *-a*: *зa мнoгa лътa* 84v; *пoieчaл нa слoвa Wasilkowa, y Szwarnowa* 10.

We współczesnym języku białoruskim niektóre przymiotniki jakościowe mają formy oboczne o odmianie niezłożonej, np. *дуж / дужы, гaтoў / гaтoвы*, ograniczając jednocześnie syntaktyczny zakres swego użycia do funkcji predykatu. Jedynie w języku poezji i folkloru formy te mogą zachowywać funkcję przydawki, por. *лoдкi выплылi нa Нaрaч, бы нa сiнe мoрa* (Bulyka, Żuraŭski, 1979, s. 144). Jednak w opinii E. Karskiego (Karskij, 1956, s. 223) tego typu przymiotniki należy traktować jako formy skontrahowane, których użycie podyktowane zostało wymogami rytmicznymi wiersza.

Formy przymiotników dzierżawczych na *-ow/-ew, -in/-yn* zachowały w języku białoruskim w mianowniku / bierniku liczby pojedynczej i mnogiej odmianę rzeczownikową, np. *бpaтaў, мaтчын; бpaтaвa, мaтчынa; бpaтaвы, мaтчынy, нaтoмiаст пoзoстaлe пpипaдкi зoстaлy здoмiнoвaнe пpез oдмiанe злoжoнa: бpaтaвaгa, мaтчынaй; бpaтaвыx, мaтчыных* (Ūrgelevič, 1974, s. 206).

Odmiana złożona

Większość form fleksyjnych przymiotników została udokumentowana w latopisach z końcówkami deklinacji złożonej. Jej ewolucja w języku białoruskim, jak dowodzą źródła, dokonywała się w efekcie przeobrażeń fonetycznych i morfologicznych.

Odmiana twar-dotematowa

Liczba pojedyncza

Rodzaj męski i nijaki

W mianowniku rodzaju męskiego przymiotniki twar-dotematowe charakteryzowały się końcówką *-y*, po tylnojęzykowych *-i*, powstała w wyniku kontrakcji grupy *-yj* (< **-ъjъ*), por. *бездобрыны царь Тактаимышь* 51, *паробокъ неволны* 89v, *весь свещеничскы чинь* 62v, *князь великы Михаило* 35, *князь Юрьи Всеволодичь володимерскы* 24v; *prestawisia blahowerny kniaz* 61, *czudny kniaz Skirgaylo* 34, *hnew twoy hospodarski byl* 75, *k tomu nowy chrystyanyn* 42, *sudny den miel byty* 11, *iako dobry syn laskawoy matce, y iako wierny brat* 64. Wariant nieściągnięty poświadczony został w mniejszej liczbie przykładów, por. *безьдобрыны царь Мамаи* 48v, *священици епископ Деониси* 48v, *епископ суздальскыи* 62v, *сълавныи господарь Витовтъ* 79v, *князь великии Андрѣи* 3v, *святыи правьвѣрныи князь Владимир* 3. Tekst *Kroniki Bychowca* notuje zaledwie dwie nieściągnięte formy: *y položen byst' dobryj a czudny kniaz Skirgaylo* 34, *samže kniaz velikij ubeh* 35. Przymiotniki męskie z końcówką *-ij/-yj* obecne były w tekstach zachodnioruskich przez cały XVI–XVII w., jakkolwiek już w gramotach XIV- i XV-wiecznych pojawiały się również formy ze skonstruowanym *-i/-y* (Bulyka, Żurański, 1979, s. 147). Taka postać mianownika rodzaju męskiego jest normą współczesnej białoruszczyzny oraz większości gwar. Wyjątek stanowią gwary północno-wschodnie okolic Witebska i Mohylewa oraz południowej części obwodu brzeskiego, gdzie obowiązuje *-yj/-ej* (Blinawa, Mâcel'skaâ, 1980, s. 89; Barszczewska, Jankowiak, 2012, s. 133).

Formy mianownika i biernika rodzaju nijakiego miały regularną końcówkę *-oje*, zachowaną zarówno pod akcentem: *w more zowemoje maloie* 1, *chotia pryiaty swiatoie kreszczenije* 9, jak i w pozycji nieakcentowanej, np. *welikoie* 91, *Новъгородское* 38v, *Угорьское* 7v, *умиленное* 23v, *Ческое* 79; *baczum po tobe, iż ty kniaże bohatoie y welikoie* 42, *y widywsze syia naprasnoie prychożdenije pohanskoie* 73, *y perestupil krestnoie cyłowanije* 30, *onže znamenitoie weseliie uczyniwszy poniał ieie za sebe* 37 i in. We współczesnym języku białoruskim nieakcentowana końcówka neutrów ma postać *-aje*, ukształtowaną w wyniku fonetycznej zmiany [o] > [a]. Natomiast gwary okające zachowują nieakcentowane *-oje*, np. *зымóвое, полéзное* (Blinawa, Mâcel'skaâ, 1980, s. 89).

Formy dopełniacza rodzaju męskiego i nijakiego miały w zabytkach końcówkę *-oho*, stanowiącą rezultat analogicznego upodobnienia do zaimków twar-dotematowych, por. *болгарского* 8, *из Великого* 5, *ерусалимского* 5v, *избранного* 35, *Киевського* 8, *княжого* 7v, *до Кольковьского* 8, *Кривого* 101v, *от литовьского* 39v; *z rodu dobroho* 57, *hospodara dorosloho* 13, *swiatoho Michayla welikoho* 10, *pola rownoho a szyrokohe ne mohli mity* 39, *y mnoho zloho wczyniwszy* 73, *do Radywila marszałka zemsokoho* 50. Kończówka ta dominowała w zabytkach piśmiennictwa

zachodnioruskiego XVI–XVII w., jedynie teksty religijne (np. wydania Franciszka Skoryny) powszechnie wykorzystywały wzorcowe dla języka cerkiewnosłowiańskiego zakończenie *-aho*, np. *мудраго, праведнаго* (Bulyka, Żuraŭski, 1979, s. 149). Kilkakrotne poświadczenie końcówka *-aho* uzyskała również w latopisach: *уби царь Избоки князя Михаила тферьскаго* 35v; *dla prysiahi y wecznaho miru* 66, *ot velikaho kniazia Witolta* 39, stanowiąc oboczną postać do *-oho*: *o zapisanii wicznoho mira* 66, *do velikoho kniazia Witolta* 41. Współcześnie końcówkę *-oho* zachowują niezależnie od warunków akcentacyjnych gwary okające (Blinawa, Mâcel'skaâ, 1980, s. 92), podczas gdy literackiej białoruszczyźnie pod akcentem właściwa jest końcówka *-oha*, bez akcentu *-aha*.

Regularną końcówką *-omi*, związaną genetycznie z deklinacją zaimkową, charakteryzował się celownik obu rodzajów: *к великому* 39v, *Володимерьському* 22v, *кременьському* 69, *по лядцькому* 79v, *по немецькому* 80, *полоцькому* 13v, *римьському* 78v, *славному* 78v, *страшному* 29, *угорьському* 78v; *horodu derewennomu* 32, *hospodaru naszomu miłostywomu* 52, *Drożdzy prostomu czelowiku* 74, *ko gospodaru swojemu pryrozonomu Gidyminu* 15, *nauczylsia jazyku Ruskomu* 12, *y velikomu kniaziu Gidyminu* 15; *po tychomu letu* 21.

Formy rodzaju męskiego przymiotników odnoszących się do rzeczowników nieżywotnych w bierniku wykazywały synkretyzm z mianownikiem, np. *нача погрузяти Chesny krest' 21, во велики четверток' 68v; u weliki post 30; pokoju weczny wczyniwszy 38, zaś określające rzeczowniki żywotne – z biernikiem: на великого князя Дмитрея московского 51, созваши к собе короля польского Владислава 72v; wi-diaczy muža mudroho, a hodnoho Witena 13; y wencza velikoho kniazia 32.*

W narzędniku powszechną końcówką było *-im/-ym*, por. *конечнымь покаяниемь* 26, *оканнымь своимь похотениемь* 62v, *острымь своимь копиемь* 29v, *над славнымь господаремь* 79, *с великымь княземь* 61v; *y innym dorohim a d'wunym zwerem tochnatym 21, nad berehom morskim 3, wecznyim goldownikom bytu 62, suchym putem y wodoju 75.* Wyjątkowo w formie *suchym* końcówka *-ym* odzwierciedla tradycyjny zapis grupy *chy* (fonetycznie [chi]) bądź jest przejawem wpływu polszczyzny. Rzadkie w źródłach starobiałoruskich XV, początku XVI w. formy z końcówką *-ym* po tematach z wygłosową spółgłoską tylnojęzykową traktowane są jako przejaw tradycji pisownianej, a nie żywej wymowy (Bulyka, Żuraŭski, 1979, s. 155).

Miejscownik rodzaju męskiego i nijakiego kształtowała regularna, zgodna z deklinacją zaimkową, końcówka *-om*, por. *на великомь 34, на Литовьскомь 78, во мнишьком 57v, о Новогородскомь 38v, на Резанскомь 46, во светомь 65, о славномь 78; w добромь здорови 41, на krywom horode 32, zostawił na kniastwie Żomoytskom 3.* Pojedyncze poświadczenie uzyskała wyrównana do narzędnika końcówka *-im*: *wołyńskim*, por. *na wsem welikom kniastwi Litowskom y Ruskom y Wołyńskim 51.* Współcześnie jest ona normą języka białoruskiego i większości dialektów. Jedynie gwary brzeskie, niektóre homelskie, częściowo grodzieńskie i mińskie zachowują formy miejscownika na *-om* (Blinawa, Mâcel'skaâ, 1980, s. 94; Barszczewska, Jankowiak, 2012, s. 123)

Rodzaj żeński

Mianownik liczby pojedynczej femininów kontynuował dawne formy zakończone na *-aja*, np. *земля Болгарская* 7, *вечная память* 49v, *земля Литовская* 83, *стража морская* 28v, *Богородица Московская* 36v, *сила татарская* 31; *ni odna noha pohanskaia Tatarskaia* 56, *była prostaia doroha* 66, *Ruskaia storona spu-stela* 4, *w tom sia stala velikaja brań y rostyrka* 12. Nieściągnięta postać końcówki panuje we współczesnym języku białoruskim oraz gwarach północno-wschodnio- i środkowobiałoruskich, obszar południowo-zachodni odznacza się kontrakcją wygłosowej grupy *-oja>-a* (Blinava, Mâcel'skaâ, 1980, s. 90). Jednak zabytkom starobiałoruskim XVI w. ściągnięte formy mianownika raczej nie są znane (Karskij, 1956, s. 230).

Znacznym rozchwianiem końcówek charakteryzowały się feminina w dopełniaczu. W *Kronice supraskiej* dominującymi okazały się formy z cerkiewnosłowiańską końcówką *-uja/-ija* (<*-uję) por. *y velikyia княгини* (39), *ot vostochnyia strany* (54v), *ot zapadnyia strany* (27v), *do Pokrovskya gory* (85), *ot polunošnyia strany* (28), *svyatyia Богородици* (25), *крови хрестянская* (98v); *господарь земли (...)* *Босарабьския* (80), *бояре Литовския земли* (97v), mniej liczne były formy z ruską końcówką *-oj*, np. *осподарь той земли Болгарскои* (80), *с великою студени* (84v), *повоеваиа Литовскои земли множество* (74v), *господарь земли Мольдавскои* (80), *до Подольскои земли* (106), *до крещения Рускои земли* (8).

Końcówka *-oje* (<*-ojě) kształtowała w przeważającej mierze formy dopełniacza w *Kronice Bychowca*, por. *z klasztoru Wileńskoho matki božskoie* 29, *z lewoie ruki* 7, *zhnan z litowskoie zemli* 8, *do swiatoie hory* 9. W postaci obocznej do *-oj* utrzymała się ona do dziś w pasie gwar południowo-zachodnich (Barszczewska, Jankowiak, 2012, s. 124). Niewielką liczbę poświadczeń uzyskał fonetyczny wariant tej końcówki *-oj*, por. *klasztor matki Bozskoy* 22, który powstał w wyniku redukcji nieakcentowanej samogłoski wygłosu i stanowi obecnie normę języka literackiego. W jednym przypadku zachowała się archaiczna końcówka *-yje*, kontynuująca północnosłowiańskie *-yjě* (z *pany twoimi koruny polskije* 43), natomiast trzy inne formy utrwaliły nawiązującą do wzorca cerkiewnosłowiańskiego końcówkę *-uja*: *newymownyia radosty y weselija napolniwszesia* 78; *potoczniu Preczystyia Bohordycy* 71; *y pryiechał swiatyia nedeli* 10.

Regularna końcówka *-oj* kształtuje formy femininów w celowniku i miejscowniku, por. *лядскои заставе* 101v, *много зла сотворилося Немецкои земли* 63, *на земли Ростовскои* 24, *на святой* 26, *на средокрестнои* 26v, *на страснои* 66v, *на Сузьдальскои* 24; *po krasnoy wesne* 21, *w dobroy pryiaźni* 20, *na krywoy hore* 17, *w zemli Lackoy u Mazoweckoy* 27, *na poklonnoy hore* 21, *na swiatoy nedeli* 53. Oprócz normatywnej końcówki miejscownika *-oj* *Kronika supraska* dokumentuje również formę *в Рускуи* 49. Taki typ końcówki jest właściwy niektórym współczesnym gwarom białoruskim okolic Grodna, Brześcia i Mińska, por.: *na kalhoznuj, y waušuj, y naušuj* (Blinava, Mâcel'skaâ, 1980, s. 95).

Nieściągniętym typem końcówki *-uju*, zachowanym również we współczesnym języku białoruskim, charakteryzuje się w latopisach biernik, por. *божественую* 68v, *Большарскую* 31v, *великую* 58v, *зборную* 3, *злую* 4, *каменную* 3v, *крестную* 62, *в латыньскую* 52v, *литовскую* 46, *мясопустную* 23v, *немецкую* 64v, *во светую* 3, *в Словенскую* 3; *на себе czornuiu ryzu* 13, *wo velikuiu lubow bratskuiu* 33, *u werbnuiu nedelu* 50, *u umyslil zluuiu radu odnostaynuiu* 55.

W narzędniku utrzymuje się dwusylabowa końcówka *-oju*, np. *со великою* 24v, *с литовською* 74, *с малою* 7, *со многою* 56, *немецкою* 96v, *нужьною* 58, *за святою* 7v, *татарьскою* 34, *за твердою* 96; *с ротозыію Litowskoіu* 19, *за maloju storozoiu* 24, *z velikoiu nuzdouiu y trudnostiu* 69. Współcześnie jest ona znana także gwarom południowo-zachodnio-białoruskim (Blinava, Mâcel'skaâ, 1980, s. 94). Literacka białoruszczyzna oraz gwary północno-wschodnie mają w tym przypadku zredukowane *-oj*.

Liczba mnoga

Odmienne przedstawia się w obu zabytkach układ końcówek mianownika liczby mnogiej. *Kronika supraska* utrwaliła typowe dla fleksji przymiotnikowej doby ogólnoruskiej końcówki *-yji/-iji*, por. *.. i стретюша его князи литовьскыи* (58v), *вси князи рускыи* 42v, *князи смоленьскыи* (43v); *а немци пакъ прускыи услышавши тая дѣла* (93v) oraz analogiczne do wzorca cerkiewnosłowiańskiego końcówki *-yja/-ija*, por. *послаша же князи резанскыя ко Юрью* 22v, *вси князи рускыя с ними* 36v, *бяху у них сильныя воеводы* 31v, *выехаша к нему со дары (...)* *вси князи смоленьскыя* (55), *яко гости есмо угорьскыя* 7.

W *Kronice Bychowca* charakterystyczną cechą odmiany form liczby mnogiej była tendencja do neutralizacji rodzaju, przejawiająca się w stopniowej redukcji trójrodzajowego rozróżniania końcówek mianownika (rodzaj męski *-yji/-iji*, rodzaj nijaki *-aja*, rodzaj żeński *-yje/-ije*) i ustalaniu się wspólnej końcówki *-yje*, związanej genetycznie z rodzajem żeńskim. Najwyraźniej proces ten zaznaczył się w formach rodzaju męskiego, gdzie historycznie umotywowane końcówki *-yji/-iji* oraz analogiczne *-yje/-ije* charakteryzują się w tekście zbliżoną liczbą użyczeń, por. *Bożyi dworania* 8, *czornyi ludy* 53, *wiernyi raby* 48; *gleytownynie listy* 19, *lichyie lude* 37, *wyszli lude zbroynnye* 75. Jak wynika z badań E. Karskiego (Karskij, 1956, s. 240), występowanie końcówki *-yji/-iji* w tekstach starobiałoruskich miało dość ograniczony charakter ze względu na rosnącą żywotność *-yje/-ije*, zaś jej znacząca frekwencja w tekście *Kroniki Bychowca* może sugerować regionalną, południowo-zachodnią proveniencję. Końcówkę tę utrzymały do dziś gwary brzesko-pińskie (Blinava, Mâcel'skaâ, 1980, s. 96).

Sporadycznie zostały poświadczony formy przymiotnika ze ściągniętą grupą wygłosową (być może na wzór polszczyzny): *wsi murzy Szyrynowskie y Bahranyskie* 56, natomiast formy na *-yja/-ija*, por. *ludy ratnyja odstupili* 24, *Mużyki Moskowskija (...)* *pohromili Sewrukow Witoltowych* 37 objaśnić należy analogią do końcówek cerkiewnosłowiańskich (Karskij, 1956, s. 239).

Feminina zachowywały regularną końcówkę *-yje/-ije*: *nemocy francuskije na ludy poczalisia mnożyty* 67, *pryszli bury wetrenyie welikiie* 75, natomiast neutra wyrównywały ją do form męskich na *-yja* lub żeńskich na *-ije*: *byli pola rownyia a welikije* 39.

W dopełniaczu kontynuowane były dawne końcówki *-ych/-ich*, np. у *Златых* 3v, *литовських* 57, *от малых* 82v, *мертвых* 27v, *от молодых* 30, *Новгородских* 54, *ратных* 29, *резаньських* 22v, *руських* 5v; *от bezbożnych Tatar* 75, *множество ryb roz-maitych a dywnych* 2, *desiat tysiaczey ludey perebranych konnych y zbroynych* 76, *bez tych nohtey rysich abo medweżych* 11, natomiast w celowniku *-ym/-im*, por. *ко Златымь* 23, *кывавымь* 43, *литовськымь* 58v, *резанськымь* 22, *слепымь* 66, *по Смоленськымь* 59v, *хромымь* 66v; *ко starym radam* 23, *wsiakim sprawam hospodarskim* 14.

Biernik na wzór rzeczowników zachowywał zgodność z mianownikiem (o wariantywnych końcówkach *-yji/-iji*, *-yje/-ije*, *-yja/-ija*) w odniesieniu do form nieżywotnych, por. *прислал к князю Костентину клеитовныи листы* 105v, *грады немецкыя пограбиша* 64v; *beruczy tak welikii skarby* 43; *welikije dary iemu obicaiuczy* 21; *czerez bukowiny y hory y lesy twerdyia* 66. W przypadku zaś przymiotników związanych składniowo z rzeczownikami żywotnymi występował synkretyzm form z dopełniaczem, np. *wytagashe князеи литовських* 39, *онь же поймав их, всех князеи смоленських* (55); *panow Ladckich wdiazne pryyniali* 57; *wiaznew żywych do panow pryweli* 76. Odstępstwa od tej reguły uwiłocznily się w przykładach: *omnyctsi posly ryskyyi* 10; *na pohanyia ity* 7, *uwideli ludy zbroynyi* 55.

Historycznej końcówki *-aja* nie zachowały w *Kronice Bychowca* neutra. Wszystkie zaświadczone w tekście formy kształtuje zunifikowana końcówka *-yje/-ije*, np. *na tyie Dubrowenskiie pola* 39; *czerez tyie twerdyie mesta* 66; *sobrawszy woyska swoi wsi Litowskije y Ruskije* 21, rzadziej – archaiczna *-yja*, np. *silnyja okrutenstwa czynił* 12; *u mesta tesnyia y neprochodymyie* 65. Jedną formę rodzaju nijakiego ze starą końcówką *-aja* utrwaliła *Kronika supraska*: *posla rать в Татарьская мьста* (60v).

Pewne rozchwianie w zakresie końcówek biernika cechowało formy rodzaju żeńskiego. Obok regularnego *-yje/-ije* odnotować można analogiczne końcówki *-yji/-iji*, *-yja/-ija*, np. *welikii walki czynił* 11; *pisni obyczajnyia nad nim piewsza* 44 oraz synkretyczne z dopełniaczem końcówki *-ych/-ich*: *on wideł u kniazia Semena dwe sestryczne jeho krasnych* 36.

Historycznie umotywowane końcówki *-ymi/-imi* charakteryzowały narzędnik, np. *со единомысленными* 50, *со многими* 51, *дорогими* 104v; *со mnohimi polki ratnymi y so wsimi silami swoimi ordyńskimi* 35, zaś *-ych/-ich* miejscownik, por. *во вьронных* 22, *в добрых* 25v, *на Золотых* 23v, *на клеитовных* 105v; *na trubach dubasnych* 3; *w mołodych letech* 5; *w zolotyeh sedlech* 35.

Odmiana miękkotematowa

Należące historycznie do odmiany miękkotematowej przymiotniki o wygłosie tematu na [š], [ž] otrzymały końcówki deklinacji twaridotematowej ze względu na

konsekwentną dyspalatalizację spółgłosek szumiących. Zjawisko to najlepiej dokumentuje łacińskograficzna *Kronika Bychowca*, por. *starszomu*, *Bożoho*, *seredulsoho*.

Liczba pojedyncza

Rodzaj męski i nijaki

Przymiotniki rodzaju męskiego odmiany miękkotematowej wykazywały w mianowniku / bierniku tendencję do kontrakcji grupy wygłosowej *-yj > -y*. Najwyraźniej proces ten ujawnił się w formach stopnia wyższego, np. *менуи 44*; *князь велікі Тройден (...)* *horszy* *był tym zemlam*, *y okrutnijszy* *na nich*, *niżli Ontyoch Syrski 12*; *brat ieho menszy* *Troyden 13*, *ty mne brat molodszy* *45*, *syn ieho starszy* *Narymont 11*. Przymiotniki stopnia równego poświadczane zostały w tekście w niewielkiej liczbie przykładów, por. *умь челоуечи 66v*, *взяиа (...)* *Нужьни Новьгород 52*; *klasztor Chrystyanski Rymaskoho zakonu u Wilni mniszy* *matki Bozskoy 22*, *seredni syn Kunos przyszoł 2*. W formie *bożyi* (por. *wnide strach Bożyi w serce jeha 9*) zachowała się nieściągnięta grupa *-yj*.

W dopełniaczu udokumentowane zostały formy ukształtowane przez końcówkę *-'aho*: *od Bożyiaho narożenia 39*, *pastyr tutoszniaho panstwa 75*.

Biernik zgodnie z kategorią żywotności-nieżywotności wykazywał synkretyzm z dopełniaczem: *взяиа (...)* *Нужьни Новьгород 52*; *widyła Anheła Bożoho 28*; *wziali [...] syna ieho seredulsoho Alexandra 62* bądź z mianownikiem: *na mitropoli dwor 34*.

Regularną końcówkę *-im/-ym* posiadały formy narzędnika, np. *божиим гнъвомь 102v*, *понуциемь божиимь 54*, *Божим понуциемь 24v*; *darował Cesara rohom welikim Turim 44*, *po Bożym Narożeniju 64*. Wyjątek stanowi przymiotnik *Bożiem* wyrównany do miejscownika, por. *Bożiem że cudotworenijem 30*. Ten przypadek charakteryzowała dawna końcówka *-em*: *na otчемь престолъ 25v*, *na западе лѣтнемь 58v*; *w sadu Biskupem 22*, *na mitropoliem Dwory 34*, po spółgłoskach zdyspalatalizowanych *-om*, por. *u bolszom zamku Trockom 49*, *u menszom zamku Trockom 48*.

Rodzaj żeński

Nieliczne feminina z miękką spółgłoską wygłosową tematu cechowała regularność końcówek fleksyjnych, por. mianownik: *wy starszaia szlachta y predniaia 44*, narzędnik: *za laskoiu Bożyieiu 60*, *teper zowut Turjeiu horoiu 44*, miejscownik: *pobil Tatar na siney wode 19*. Formy o zdyspalatalizowanej spółgłosce tematycznej [š], [ž] przyjmowały końcówki analogiczne do odmiany twar-dotematowej, por. dopełniacz: *doczka starszoie sestry Skirgayłowy 31*, celownik: *starszoy sestre iei 37*. Efektem przekształceń fonetycznych była końcówka dopełniacza *-oj* w formie *bożoy*, w której nastąpiła redukcja nieakcentowanej samogłoski wygłosu, por. *zaloży klasztor Matki Bożoy 20*.

Liczba mnoga

Nieliczenie udokumentowane w latopisach przykłady przymiotników miękko tematowych w liczbie mnogiej posiadały ściągnięte końcówki przypadków, por. dopełniacz / biernik: *болших* 30v, a *прочих* (*муж*) *ископавши яму и вметаша в ню* 31, celownik: *нищим* 25v, miejscownik: *во прочих* 19, *в рыжих* 22. Formy nieskontrahowane znalazły poświadczenie w dwóch przypadkach: *от ангель божших* 30v, i *по прочим рекамь* 19. Łacińskograficzna *Kronika Bychowca* odzwierciedliła tendencję do przejmowania przez przymiotniki miękko tematowe końcówek tematów na spółgłoskę twardą, por. *прышли к нему на помоч друхije болшыје wojewody* 68.

Podsumowanie

Jak wynika z przeprowadzonej analizy, utrwalony w latopisach stan systemu fleksyjnego przymiotnika był efektem dokonujących się w jego obrębie przekształceń fonetycznych, wyrównań analogicznych i tendencji upraszczających. Cechował go zaawansowany proces wycofywania form odmiany rzeczownikowej. Wśród zachowanych nielicznie przykładów pewną żywotnością odznaczały się jeszcze przymiotniki dzierzawcze z sufiksami *-ow* i *-ew*, derywowane głównie od nazw własnych, np. *Олгов, Jagoўлов, Witoldowo*. Przymiotniki z innymi formantami, a także reprezentujące pozostałe grupy semantyczne poświadczone zostały rzadziej. Na poziomie syntaktycznym wśród form deklinacji niezłożonej ujawniła się tendencja do ograniczania zakresu ich użycia do funkcji predykatywnej (orzecznika), np. *плод золь бываець, мiатеж бист велик*, chociaż paralelnie można jeszcze odnotować również ich funkcję atrybutywną, por. *от оцпа меча, widiaczy ieho муза чзестна y разумна*.

W tekstach obu latopisów znacznemu upowszechnieniu uległo użycie przymiotników odmiany złożonej (zaimkowej), w obrębie której w stopniu większym lub mniejszym zaznaczyły się typowo białoruskie innowacje fleksyjne, m. in.: a) dość regularne kontrahowanie wygłosowej grupy *-yj > -y* w mianowniku liczby pojedynczej przymiotników męskich, np. *безбожьны, великы, чудны, hodny*; b) tendencja do uogólniania genetycznie żeńskiej końcówki *-yje/-ije* w formach mianownika/biernika liczby mnogiej wszystkich rodzajów (wyraźnie zaznaczona w *Kronice Bychowca*), np. *gleytownyie listy, bury wetrenyie*; c) początki oddziaływania form narzędnika i miejscownika liczby pojedynczej rodzaju męskiego, prowadzące z czasem do utożsamienia się końcówek obu przypadków (analogicznie jak w polszczyźnie): *z velikim* i *na Wołynskim*; 3) tendencja do przejmowania przez przymiotniki miękko tematowe systemu końcówek właściwych tematów na spółgłoskę twardą, której źródło wiąże się z procesem wczesnej dyspalatalizacji spółgłosek funkcjonalnie miękkich [čʹ], [žʹ], [šʹ], np. *starszoho, Bożoho, bolszyie*; 4) wykształcenie się kategorii żywotności, wyrażającej się w synkretyzmie końcówek biernika/dopełniacza liczby pojedynczej i mnogiej przymiotników, związanych składniowo z męskimi rzeczownikami żywot-

nymi, a stanowiącej przejaw semantyzacji fleksji, np. *прислал клеитовныи листы, беручы великii skarby / поймав всех князеи смоленських, рапав Ladckich прыняли*.

Przypadki kontynuacji starych form, mających swoje źródło jeszcze w cerkiewszczyźnie, jak np. końcówka dopełniacza liczby pojedynczej przymiotników męskich *-aho* (*мфэрэскаго, вечнаго, великаго*) badane zabytki utrwaliły w stopniu niewielkim.

Język latopisów, w szczególności *Kroniki Bychowca*, udokumentował również niektóre rysy regionalne ujawniające się w systemie fleksyjnym przymiotnika. Za przejaw pewnych nawiązań do zespołu gwar południowo-zachodnio-białoruskich można uznać m. in. znaczną żywotność końcówki miejscownika liczby pojedynczej rodzaju męskiego i nijakiego *-om* (np. w *dobrom, w korotkom, na krutom, na krywom*), wobec stanowiącej współczesną normę, wyrównanej do narzędnika końcówki *-ym*, jak również zachowanie dwusylabowej końcówki narzędnika liczby pojedynczej femininów *-oju* (np. *litowskoiiu, tysoiiu, maioiu, zloiiu*), przy zredukowanym *-oj* jako normie w pozostałych gwarach i języku literackim. Cechy te mogą stanowić językowe świadectwa istotne dla historyków zajmujących się ustalaniem lokalizacji zabytku bądź miejsca pochodzenia jego autora.

REFERENCES

Sources

Suprasl'skaâ letopis'. (1980). W: *Polnoe sobranie russkih letopisej. Letopisi belorussko-litovskie*. Moskwa: Izdatel'stvo Nauka. [Супрасльская летопись. (1980). W: *Полное собрание русских летописей. Летописи белорусско-литовские*, Т. 35 (с. 36–67). Москва: Издательство Наука].

Kronika litewska. (1846). W: *Pomniki do dziejów litewskich: pod względem historycznym, dyplomatycznym, geograficznym, statystycznym, obyczajowym, archeograficznym, itp.* zebrane przez Teodora Narbutta. Wilno: Nakładem Rubena Rafałowicza księgarza wileńskiego.

Studies

Ânkoŭski, Fedar. (1983). *Gistaryčnaâ gramatyka belaruskaj mowy*. Minsk: Vyšejšaâ škola. [Янкоўскі, Федар. (1983). *Гістарычная граматыка беларускай мовы*. Мінск: Вышэйшая школа].

Barszczewska, Nina; Jankowiak, Mirosław. (2012). *Dialektologia białoruska*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy (SOW).

Blinava, Èvelina; Mâcel'skaâ, Eüdakiâ. (1980). *Belarusaâ dyâlektalogiâ*. Minsk: Vyšejšaâ škola. [Блінава, Эвеліна; Мяцельская, Еўдакія. (1980). *Беларуская дыялекталогія*. Мінск: Вышэйшая школа].

Borkovskij, Viktor; Kuznecov, Pëtr. (2006). *Istoričeskaâ grammatika russkogo âzyka*. Moskwa: Komkniga. [Борковский, Виктор; Кузнецов, Пётр. (2006). *Историческая грамматика русского языка*. Москва: КомКнига].

- Bulyka, Alâksandr; Źuraŭski Arkadzij; Kramko Īvan; Svâžynski, Uladzimir. (1988). *Mova belaruskaj pis'mennasci XIV–XVIII stst.* Minsk: Navuka i tĕhnika. [Булыка, Аляксандр; Жураўскі Аркадзій; Крамко Іван; Свяжынскі, Уладзімір. (1988). *Мова беларускай пісьменнасці XIV–XVIII стст.* Мінск: Навука і тэхніка].
- Bulyka, Alâksandr; Źuraŭski Arkadzij; Kramko Īvan. (1979). *Gistaryčnaâ marfalogiâ belaruskaj movy.* Minsk: Navuka i tĕhnika. [Аляксандр Мікалаевіч; Жураўскі Аркадзій; Крамко Іван. (1979). *Гістарычная марфалогія беларускай мовы.* Мінск: Навука і тэхніка].
- Čamârŭcki Vâčaslaŭ (red.). (2015). *Letapisy i hroniki Vâlikaga Knâstva Litoŭskaga XV–XVII stst.* Minsk: Belaruskâ navuka. [Чамярыцкі Вячаслаў (рэд.). (2015). *Летапісы і хронікі Вялікага Княства Літоўскага XV–XVII стст.* Мінск: Беларуская навука].
- Čamârŭcki, Vâčaslaŭ. (1969). *Belaruskîâ letapisy âk pomniki litaratury.* Minsk: Navuka i tĕhnika. [Чамярыцкі, Вячаслаў. (1969). *Беларускія летапісы як помнікі літаратуры.* Мінск: Навука і тэхніка].
- Citko, Lilia. (2006). „*Kronika Bychowca*” *na tle historii i geografii języka białoruskiego.* Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Grabowska, Katarzyna. (2020). *Język Latopisu supraskiego 1519 r. Fonetyka. Fleksja. Słowotwórstwo.* Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Jasińska-Socha, Teresa. (1979). *System fleksyjny starobiałoruskich zabytków II połowy XVI w. Opowieść o Tristanie, Opowieść o Bowie.* Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Karskij, Evfimij. (1955). *Belorusy. Âzyk belorusskogo naroda*, vyp. 1. Moskva: Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR. [Карский, Евфимий. (1955). *Белорусы. Язык белорусского народа*, Вып. 1. Москва: Издательство Академии наук СССР].
- Karskij, Evfimij Fedorovič. (1956). *Belorusy. Âzyk belorusskogo naroda*, vyp. 2. Moskva: Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR. [Карский, Евфимий Федорович. (1956). *Белорусы. Язык белорусского народа*, вып. 2. Москва: Издательство Академии наук СССР].
- Maroz, Valâncina Kanstancinaŭna. (2015). *Barkulabaŭski zbornik: mova i tĕkst.* Minsk: Akademiâ MUS. [Мароз, Валянціна Канстанцінаўна. (2015). *Баркулабаўскі зборнік: мова і тэкст.* Мінск: Акадэмія МУС].
- Ūrgelevič, Pĕtr. (1974). *Kurs sučasnaj belaruskaj movy z gistaryčnymi kamentaryâmi.* Minsk: Vyšĕjšaâ škola. [Юргелевіч, Пётр. (1974). *Курс сучаснай беларускай мовы з гістарычнымі каментарыямі.* Мінск: Вышэйшая школа].

SUBMITTED: 15.09.2023

ACCEPTED: 25.11.2023

PUBLISHED ONLINE: 1.02.2024

ABOUT THE AUTHOR / O AUTORZE

Lilia Citko – Polska, Białystok, Uniwersytet w Białymstoku; profesor, dr hab.; *specjalność*: językoznawstwo; *zainteresowania naukowe*: historia języka, onomastyka, dialektologia, język piśmiennictwa Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Adres: Wydział Filologiczny Uniwersytetu w Białymstoku, Plac Niezależnego Zrzeszenia Studentów 1, 15–420 Białystok, Polska

Wybrane publikacje:

1. Citko, Lilia. (2001). *Nazewnictwo osobowe północnego Podlasia w XVI wieku*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
2. Citko, Lilia. (2006). „*Kronika Bychowca*” *na tle historii i geografii języka białoruskiego*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
3. Citko, Lilia (red). (2012). *Słownik cerkiewnosłowiańsko-polski*. Wstęp i reedycja Leksykonu supraskiego z 1722 roku. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
4. Citko, Lilia. (2018). *Białoruski Tristan. Rękopis ze zbiorów Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu*. Opracowanie i przekład. Poznań: Biblioteka Raczyński.
5. Citko, Lilia. (2019). *Piśmiennictwo i nazewnictwo starobiałoruskie na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego. Wybrane problemy*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.